

GAJDÓ TAMÁS

A meghallgatott ember

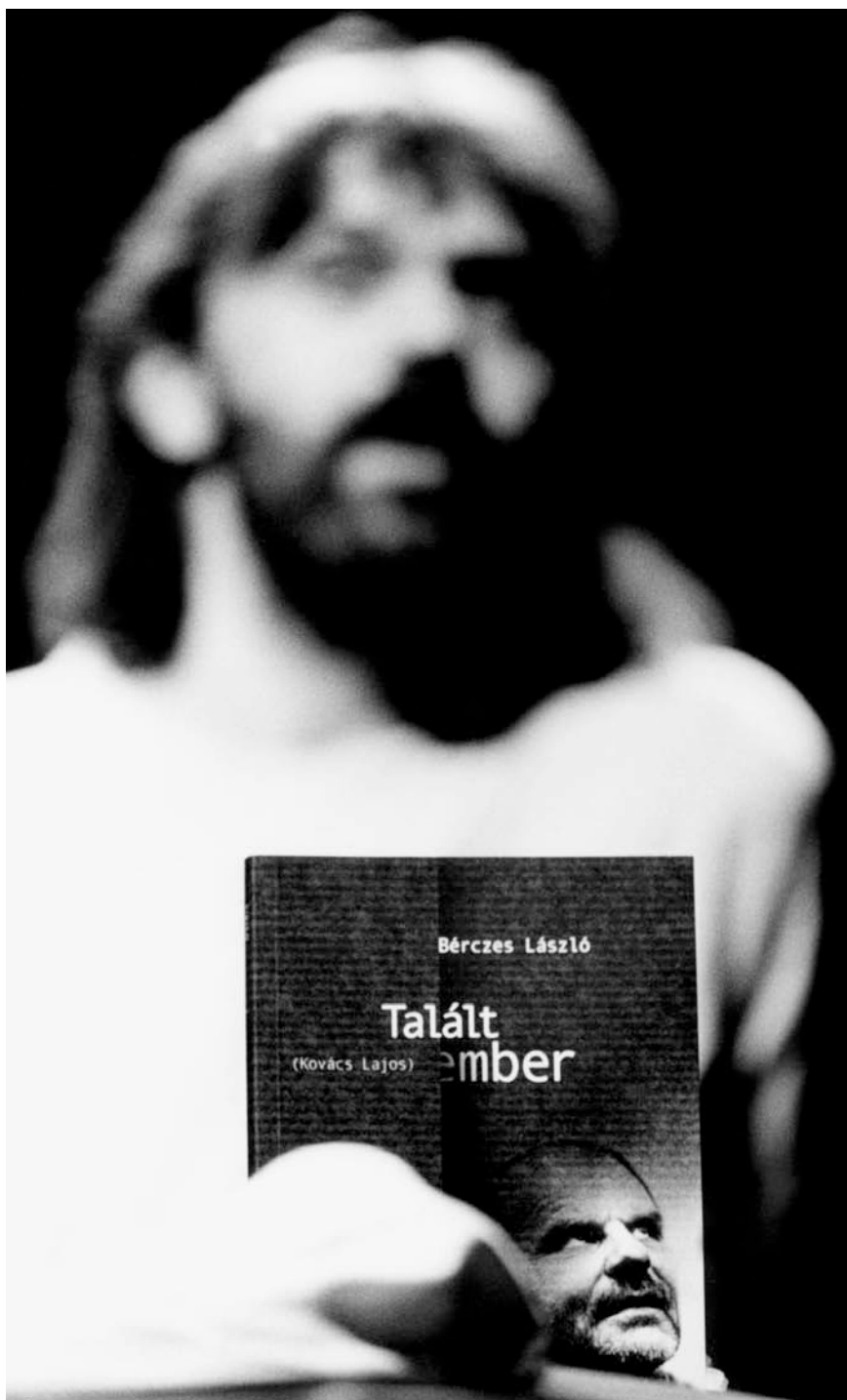
■ BÉRCZES LÁSZLÓ: TALÁLT EMBER ■

Bajban lesz száz év múlva az a színháztörténész, aki az 1989–2000 között megjelent színészportrék, színészemlékezések feldolgozására vállalkozik. Egy ideig jól halad munkájával, hiszen a mellőzött színészek panaszai, vádaskodásai, a sztárok tömjénezése, ünneplése, az öngigazolással papírra vetett hevenyészett írások, a tollba mondott emlékiratok önmagukat rendszerezik.

Am ekkor színháztörténet-íróknak kezébe kerül Bérczes László *Talált ember* című kötete. Először a legkézenfekvőbb megoldásra gondol: besorolja Bérczes korábbi – Paál Istvánról és Tompa Miklósról szóló – írásai közé. Öröme azonban csak addig tart, amíg kezébe nem veszi, ki nem nyitja a karcsú, barna könyvet. Kovács Lajos nevét ismeri; látta is sokszor a moziban (?), a televízióban (?), a *Woyzeck* című filmben. Tudja róla, hogy színész volt. Am amikor a róla szóló művet kinyitja, mégis azt hiszi, hogy tévedésről van szó. Egyetlen szerepfényképet sem talál. Olyat sem, amely a könyv főszereplőjét valamilyen hírességgel ábrázolja. Nincs olyan felvétel sem, amely díjkiosztáson, jubileumi banketten, külföldi vendégjátékon, anyakönyvvezető előtt készült volna. Mégsem törődik az esetleges tévedéssel. Pörgeti a lapokat, megcsodálja Koncz Zsuzsa felvételein a lugast a békésen poharazgató emberekkel. Felismeri az ősi magyar szimbólumot, a pulikutyát; mögötte Kelet-Közép-Európa újkori jelképét, a Trabantot. Összehúzott szemöldökkel megpróbálja Kovács Lajos fiatalkori vonásait összehasonlítani az időskori portrék grimaszaival, különös, tétova gesztusaival, az önfelelt pillanatokban kisimult arcvonásokkal.

Bele-beleolvas a szövegbe is. Látja, hogy bizony ez az írásmű eltér mindattól, ami eddig a kezébe akadt. De amikor ismert nevekbe ütközik a szeme – Paál István, Latinovits Zoltán, Grotowski, Ádám Ottó, Vajda László –, megnyugszik. Megadóan elhelyezkedik karosszékében, olvasni kezd. És a könyvet nem tudja letenni.

A különös, meghatározhatatlan műfajú kötet Kovács Lajos telefonüzenetével kezdődik. Bár úgy tördelték, mintha motó volna, valójában prologus ez, előszó vagy előhang: üzenet az olvasónak. Bevezető az írásmű rendhagyó, ám pillanatig sem zavaró szerkezetébe. A párbeszédnek ugyanis csak az egyik fele hallható; mintha Kovács Lajos Bérczes László üzenetrögzítőjére mondaná gondolatait. Vagy mintha az olvasó hallgatná Bérczes László mag-

Koncz Zsuzsa felvétele

Summary

netofonját. Bérczes mégsem marad szerényen a háttérben. Kitartó türelemmel – s nem csak 1998. december 12-től 2000. január 22-ig! – hallgatott. „Ültem a padon, te odajöttél, leültél mellém, aztán néhány mondat után elmentél. Arra gondoltam akkor, hogy azon az úton... hogy is mondjam, azon az úton, amin te távoztál, ki, a kerítésen kívüli terepre, hát azon az úton én már nem fogok járni. Nagyon közel ültünk egymáshoz, egyszerűs mind végtelenül távol. Ezt a távolságot persze csak én éreztem” – ezekkel a mondatokkal kezdi Kovács Lajos a beszélgetőkönyvet, életének válságos pillanatára emlékezve. S kisvártatva fájdalmasan felidézi azt a mondatot, amely gyakran röppen fel színházi büfékben, premiérek izgalmaát levezető bankettek itallal zsúfolt asztalainál: „Hát ezt az embert meg hol találtátok?” A szakmabeli dicsérni akar ezzel a kérdéssel, nem is nagyon illik rajta megsértődni. Kovács Lajost azonban ez az elismerésnek szánt megjegyzés lázadóvá tette. Lázadt, mert nem akarta, hogy beskatulyázzák a „talált ember” szerepkörébe, s talán azért is lázadt, hogy megfeleljen az őt körülvevő mítoszoknak.

Bérczes László könyve azt a kegyelmi állapotot rögzíti, amikor a „talált ember” megtalálta a hazai színházi élet viharos vizein komótosan, biztonságosan haladó, erős gendrékből ácsolt és biztos eresztékekkel összetartott Bárkát, amelybe belekapaszkodhatott. Nem mentőcsónak volt ez csupán – Kovács Lajos végre úgy érezte, hogy meglelte önmagát. Talán furcsa, hogy nem szerepek, jubileumi előadászámok, kritikusok mondatai jelzik ezt a folyamatot. Neki a Bárkából sugárzó biztonság nehezebb feladat megoldásához adott erőt: elhatározta, hogy megbirkózik a maratoni távval. Nem csak a fizikai teljesítmény miatt érezte egyre fontosabbnak a futást. Önfegyelméről, kitartásáról, elszántságáról, józanságáról akarta meggyőzni közönségét. Az edzéseket arra is felhasználta, hogy megszabaduljon mindattól a feleslegesen cipelt súlytól, mely több évtizedes színészi pályája során ráakodott. A futásra való felkészülése és a táv megtétele szerencsére nem lett bulvárlapok martalékává.

Bérczes László tapintata és mértéktartása előcsalja interjúalanyából a legsúlyosabb kérdést, azt, amelyet szinte valamennyi kritikus, rendező, színházvezető feltett már: ha valaki nem tud minden előadáson tökéletes alakítást nyújtani, színész-e egyáltalán? Kovács Lajos nem magyarázkodik. A beszélgetés során jó néhányszor vetett oda ötleteket, félígazságokat, talán még közhelyeket is. A legnehezebbéről, a megfeythetetlenről, az ihletettség pillanatairól gondolkodva azonban pörére vetkőzve áll az olvasók előtt: „Számos amerikai színész mondja, hogy annál jobb színész vagy, minél jobban tudsz hazudni. Híres sztárok is mondják ezt, és biztosan van ebben valami: az ember igazságot hazudik, hazudja az igazságot, igazul hazudik, a szerep követelményei szerint, metrum-stanca szerint hazudik. Ez nekem nem ment. De nem is igen akartam, hogy menjen. Mert hiszen az élet, a lét törvényei, lényegi dolgai éppen hogy nem eljátszhatóak. Ott kell állni maszk nélkül.”

A színész mélyről jövő, őszinte, nyers, zaklatott mondatokból mozaikszerűen állítja össze életét. Bérczes László konok hallgatása arra kényszeríti, hogy újabb és újabb rétegekbe hatolva ismerkedjen önmagával. Elsorolja álmait és vágyait. Értékeli családjához, feleségéhez, a színházi alkotókhöz fűződő viszonyát. Kristálytisztá ez az élet, hiába dűnyögik maguk elé valahányan a hasonló életpályákat vizslatók: (jobb esetben) művészsors! (vagy) komédiások!

Kovács Lajos nem akar megfelelni a közönség elvárásának, de nem akar a könyvben szereplő interjúalany szerepében sem tetszelegni. Az olvasó sem csupán a színész őszintesége miatt véli úgy, hogy önvallomása hiteles – póztalansága teszi autentikussá szavait.

E feltétlen bizalom következménye, hogy a futásra való készülődés és a Bárkán töltött időszak nem válik értelmetlenné azáltal, hogy Kovács Lajos ebben is, abban is, itt is, ott is kudarcot vallott. Bár éppen a tépelődő vallomástevő és a csupasz szavakat kommentárok nélkül jegyző író együttléte teszi kétségessé, hogy van-e értelme a művészi (vagy sport)teljesítmény értékelésekor a kísérleteket, a vajúást egyetlen elejtett szóval megbélyegezni. A sikerközponitú művészetben – ahol mindenkinek az olimpiai bajnokok rutinjával kell hoznia a formáját – a bevallott, a kimondott kudarc évtizedes kapcsolatokat rombolhat szét, hosszú ideig tartó közös munka végére tehet pontot.

Ha az a bizonyos színháztörténet száz év múlva elolvassa Bérczes László könyvét, talán megtalálja benne ezt az üzenetet. Jobb volna persze – s biztosan ez volt az író szándéka is –, ha a kortársak is felfedeznék. A közönség és a szakma. Az érintettek és a nézelődők. Az ellendrukkerek és a közömbösök. A barátok és a rajongók. A kételkedők, az értetlenkedők, a karjukat széttárók, a fejüket csóválók, az indulatba jövők, a méltatlankodók és a tisztelők.

Belemagyarázás volna? A kritikus csak mentegetni próbálja a szerzőt, aki a konfliktusok elől a hallgatásba menekült? Meglehet. Bérczes László mégis a legnehezebbet választotta: közreadta hallgatását.

Osiris–Bárka, Budapest, 2000.

The program of this year's National Theatre Meeting, to be held at Pécs, has been selected by author András Forgách who gave us for publication the diary he kept on the performances he saw. We now publish the first part of this material.

Plays of the month are Béla Bartók's *Bluebeard's Castle* (State Opera House), József Katona's *Banus Bánk* (Kecskemét), György Spiró's *The Impostor* (Sopron), Mihály Kornis's *Hallelujah* (Nyíregyháza), Euripides' *The Bacchantes* (The Chamber), Shakespeare's *Romeo and Juliet* (Merlin), Tennessee Williams' *The Glass Menagerie* (Madách Chamber Theatre) and Tolstoy's *Legend of the Horse* in an adaptation by Mark Rozovsky (Veszprém). The performances are reviewed by, respectively, András Csont, Balázs Urbán, Andrea Stuber, István Sándor L., Judit Szántó, Tamás Koltai, Tamás Tarján and László Zappe.

In our column on dance theatre Tamás Halász writes about several new choreographies of the Company Miriam Naisy and of Hungarian artists Éva Duda and Attila Király.

On the occasion of the 75th birthday of dancer and pantomime artist Pál Regős, "Father of the Hungarian theatre of movement", we publish the talk he had with our vice-editor István Nánay.

Author Péter Fábri, newly elected president of the Hungarian Centre of the International Theatre Institute (ITI) wrote for us an account on his projects and general intentions.

A book review closes the issue: Tamás Gajdó introduces *A Man Discovered*, a book author László Bérczes devoted to actor Lajos Kovács.

K Ö Z L E M É N Y

Sajnálattal tájékoztatjuk olvasóinkat arról, hogy júniusi számunktól kezdve nem tudjuk biztosítani drámamellékletünk folyamatos, havi megjelenését. Lapunk támogatása alaptámogatónk, a Nemzeti Kulturális Alapprogram részéről négy éve változatlan összeg; ez alatt az idő alatt csak nagy erőfeszítéssel sikerült fedeznünk az inflációval párhuzamosan emelkedő költségeket. Most olyan helyzetbe kerültünk, hogy a támogatásból, illetve bevételeinkből befolyó pénz csupán a melléklet nélküli alaplap előállítására elég. (Ezt a körülményt pályázatunkban jeleztük.) Tisztában vagyunk vele, hogy lapunk egyik értéke, „könyvtárpótló” szolgáltatása, a hazai és külföldi dráma színpadra segítésének missziója kerül veszélybe. Viszont ha nem hoznánk meg ezt a – reméljük, átmeneti – áldozatot, a folyóirat megjelenését kockáztatnánk. Kérjük olvasóink szíves megértését. Igyekszünk kárpótlást nyújtani a belső tartalom színvonalának emelésével, és ígérjük, hogy mindent megtegyünk anyagi források felkutatásáért a drámaközlés – ha nem is rendszeres havi, de eseti – folytatása érdekében.

A szerk.